

„Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, XXIV, Iași, Editura Palatul Culturii, 2024, 584 p.

„Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” este de multă vreme un reper în cercetarea etnologică românească. Numărul din 2024 al anuarului continuă tradiția de înaltă ținută academică, reunind importante contribuții științifice recente, studii, materiale și documente referitoare la diverse teme din domeniul etnografiei, folclorului și promovării patrimoniului muzeal. De asemenea, o parte semnificativă a publicației este dedicată recenziilor și prezentărilor celor mai noi apariții editoriale românești și străine în domeniu. În sumarul tomului XXIV/2024 se regăsesc 41 de lucrări distribuite în șapte rubrici. Prima din ele – intitulată, generic, „Studii” – reunește două ample analize dedicate activității unor personalități ale etnologiei interbelice, Petru Caraman și Ștefania Cristescu-Golopenția, al căror parcurs profesional, deși a fost greu încercat de nedreptăți în comunism, s-a salvat prin valoarea cercetărilor lor (Ion H. Ciubotaru, „Petru Caraman, cercetător de teren”, pp. 13–52; Sanda Golopenția, „Ștefania Cristescu-Golopenția: Fișe transcrise din Țara Oltului (Olteț, Săsciori, Viștea de Jos și Viștea de Sus)”, pp. 79–102).

Răspunzând unei dorințe testamentare a etnologului Petru Caraman, profesorul Ion H. Ciubotaru s-a ocupat, vreme de patru decenii și de valorificarea moștenirii științifice a savantului ieșean. Încă din anul 1982, cercetătorul aducea în atenția comunității academice preocupările profesorului Petru Caraman de culegere a folclorului și creațiile populare identificate de el pe teren, prin publicarea lucrării Petru Caraman, *Literatură populară*¹, apărută ca al III-lea volum din Colecția „Caietele Arhivei de Folclor”. În vara anului 2024, a apărut ediția a doua a cărții², în fapt o ediție critică, îngrijită de etnologii Ion H. Ciubotaru și Silvia Ciubotaru. În „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, tomul XXIV, profesorul și academicianul Ion H. Ciubotaru include, sub titlul „Petru Caraman, cercetător de teren”, o parte din studiul introductiv al volumului menționat.

Constant evocat în paginile anuarului, etnologul Petru Caraman este prezentat acum din perspectiva preocupărilor de culegător a creației populare, pasiune pe care Petru Caraman a manifestat-o încă din adolescență (notează primele cântece populare la 16 ani). Ulterior, ghidat cu profesionalism de profesorii săi ieșeni, Miron Pompiliu, Vasile Bogrea și Garabet Ibrăileanu, liceanul Petru Caraman a învățat „importanța respectării autenticității textului folcloric” (p. 15). După ce a încheiat și studiile universitare de filologie la Iași, tânărul profesor Petru Caraman și-a început cariera didactică la Cernăuți, unde „lucra la vreo trei-patru școli” (p. 32). Atras de culegerea literaturii populare, la fel ca în timpul studenției, când verile deveneau prilejuri de lungi călătorii prin satele Moldovei, ale Munteniei și Transilvaniei, „făcând astfel să sporească an de an filele colecției sale de folclor, intitulată în anii liceului *Doine și colinde din popor*, iar acum *Popularia Carmina* (p. 26), și în perioada petrecută la Cernăuți (1923–1925) și-a dedicat concediile de vară cercetărilor folclorice de teren în satele bucovinene. A cules un valoros repertoriu de creații populare, pe care îl prețuia enorm, dar pe care l-a pierdut în timpul refugiului, rămânând doar cu regretul muncii risipite. Profesorul Ion H. Ciubotaru notează: „Ceea ce putem spune cu certitudine este doar faptul că, timp de vreo două luni de zile, în concediile de vară de care a beneficiat, absolventul Facultății de Litere de la Iași a cutreierat aproape toate așezările bucovinene, prin care umblase cândva Elena Niculiță-Voronca: Mihalcea, Mahala, Broscăuți, Ropcea, Camena, Horecea, Roșa, Storojineț, Crasnoiesc, Hliboca, Molodia și atâtea altele. A cules, cu precădere, strigături, cântece de cătanie și război, de înstrăinare, orații de nuntă, bocete, datini de la sărbătorile de iarnă și un foarte bogat florilegiu de informații etnografice. Un repertoriu consistent, la care profesorul ținea foarte mult de vreme ce a așezat piesele respective printre culegerile sale cele mai de preț, luându-le cu el chiar și în refugiu, în acea ladă blestemată, pe care au căzut privirile lacome ale răufăcătorilor. Așa se face că prețioasa recoltă a culegerilor de folclor din nordul Bucovinei, pe care plănuia s-o valorizeze în fel și chip, a rămas

¹ Petru Caraman, *Literatură populară*. Antologie, introducere, note, indici și glosar de Ion H. Ciubotaru, Iași, 1982, XLIII + 448 p.

² Petru Caraman, *Literatură populară*, ediție, introducere, note, corpus de texte, indici și bibliografie de Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2024.

pentru el o amintire dureroasă” (p. 32). După scurta perioadă cernăuțeană, profesorul a plecat în Polonia, unde avea să-și susțină și examenul de doctorat. Revine în țară și întreaga perioadă interbelică este recunoscut drept unul din cei mai titrați cercetători ai culturii tradiționale, „era un reputat slavist și un poliglot neîntrecut. Participa la congresele internaționale de specialitate, desfășurând totodată o rodnică activitate științifică, era cunoscut și prețuit de savanții vremii din România, precum și din sud-estul Europei” (p. 26). Nu a renunțat niciodată la pasiunea cercetării de teren. Profesorul Ion H. Ciubotaru menționează despre Petru Caraman că „ultimele cercetări de teren în sate le-a realizat la venerabila vârstă de 75 de ani, în patru sau cinci județe ale țării. Cu carnetele sub braț și cu aparatul de fotografiat la îndemână, a străbătut între treizeci și patruzeci de așezări montane în deceniul opt al secolului trecut, reconstruind baza documentară pentru celebra sa lucrare *Porțile monumentale ale României*” (p. 14).

În studiul „Ștefania Cristescu-Golopenția: Fișe transcrise din Țara Oltului (Olteț, Săsciori, Viștea de Jos și Viștea de Sus)”, Sanda Golopenția se concentrează pe perioada 1938–1939, când Ștefania Cristescu (din 1939, Golopenția) a desfășurat cercetări în 35 de sate din Țara Oltului. Pentru unele dintre ele, pe baza notelor de teren, cercetătoarea a transcris înregistrări axate pe teme specifice, în vederea redactării unui studiu conturat deja în mintea sa. Materialul reunește transcrierile din satele Olteț, Săsciori, Viștea de Jos și Viștea de Sus, care surprind, printre altele, credințe legate de naștere și înmormântare.

Alte trei studii au ca temă comună **rolul simbolic, cultural și identitar al alimentației tradiționale în viața comunităților românești**. Silvia Ciubotaru, în „Mirajul abundenței în folclorul românesc” (pp. 53–78), analizează idealul abundenței alimentare, axându-se pe trei dimensiuni majore. Prima explorează imaginarii acvatic, în care pescarul întâlnește ființe enigmatice ale adâncurilor, iar dobândirea peștelui nupțial marchează consacarea sa ca inițiat și artizan desăvârșit. A doua secvență analizează universul pastoral, unde belșugul turmelor conferă legitimitate unor figuri mitice precum Costea Voievod din Moldova de Jos sau Bucur din Țara Românească, iar viziunea turmelor strălucitoare evocă mituri solare arhaice. Ultima parte a studiului evidențiază rolul central al culturii cerealelor în imaginarii colectiv românesc, cu grâul drept simbol al hranei primordiale și al regenerării. Noțiunea arhaică de mană însoțește toate etapele agriculturii – de la recoltare la gătit și coacere – fiind înrădăcinată în figura bunicii, reprezentare a fertilității și ocrotirii. Astfel, produsele rituale precum inelul de pâine realizat din coroana de grâu capătă valențe sacre și dimensiuni impresionante. Rezumând, concluzia autoarei este că „în toate ipostazele sățietății se remarcă o supradimensionare a realului, ale cărei proporții, deși hiperbolice, pot fi percepute ca verosimile în contexte ideale” (p. 53).

Otilia Hedeșan a realizat, în perioada 2021–2024, o campanie de interviuri semi-structurate, axate pe tematica gastronomiei tradiționale, a practicilor culinare și a preparatelor alimentare cu specific regional și/sau local, dialogând cu peste o sută de respondenți din România. În paginile anuarului, publică studiul „Aspecte ale bucătăriei tradiționale. Feluri de mâncare cu sânge în Banat” (pp. 103–122), în care analizează un eșantion de 41 de interviuri desfășurate în 39 de localități din regiunea Banat, însumând aproximativ 86 de ore de material conversațional, colectat între 7 februarie 2021 și 26 februarie 2024. Pe baza acestor date a fost constituit un corpus etnografic centrat pe reprezentări și practici legate de prepararea și consumul alimentelor pe bază de sânge. Studiul identifică trei tipare culinare recurente în această arie geografică: (1) gătitul sângelui coagulat de pasăre, prin prăjire sau fierbere, ca aliment ritualic al micului dejun duminical destinat copiilor; (2) integrarea sângelui de porc în compoziția unui sortiment specific de mezel – cârnatul cu sânge (sângerete); și (3) utilizarea sângelui (de porc sau pasăre) în prepararea borândăului, un fel de mâncare extrem de versatil, adaptat la nivel microregional.

Tot în registrul culinar, Sanda Ignat propune cititorilor să reflecteze pe marginea temei „Gătitul ca formă de viață. Interviu cu Susanna Scheau din Sebeș (Alba)” (pp. 123–144), lucrare care a fost realizată în cadrul proiectului GAR 2023-029: Alimentația în documentele etnografice și lingvistice interbelice din patrimoniul institutelor clujene ale Academiei Române. Corpus digital de referințe și transferul cunoașterii către sectorul agroalimentar – ADELIS, finanțat de Academia Română prin Fundația „Patrimoniu” (p. 123). Lucrarea include un interviu cu Susanna Scheau (73 de ani), centrat pe gastronomia tradițională a comunității săsești din zona Alba, realizat în septembrie 2024. Originară din Bălcaciu și stabilită în Sebeș, interlocutoarea se remarcă printr-o aptitudine culinară înnăscută,

conservând rețete transmise din generație în generație, pe care le adaptează gusturilor actuale, integrând totodată influențe din bucătăria internațională. Secțiunea se încheie cu studiul semnat de Ioana Repciuc, „Măștile zoomorfe din ciclul obiceiurilor de iarnă din Moldova – între demonic, exotic și sălbatic” (I) (pp. 145–168), în care autoarea analizează măștile zoomorfe de iarnă din Moldova, precum cea de cerb, care reflectă o tradiție europeană arhaică, cu roluri ritualice și simbolice, ce îmbină trăsături sălbatice, supranaturale și comunitare și ajunge la concluzia că ele marchează granița dintre uman și non-uman, exprimând identitatea culturală și spirituală a societăților pastorale prin fuziunea om-animal.

O altă rubrică din anuar, „Materiale”, publică texte miscelane, între care se disting articolele a doi autori, Livia Cotorcea, „Petru Caraman și literatura populară” (pp. 195–202) și Iordan Datcu, „Monografia portului popular din Moldova” (pp. 203–210). Etnologul și editorul Iordan Datcu și prof. univ. Livia Cotorcea realizează, fiecare în parte, ample recenzii de întâmpinare elogioasă a celor mai recente volume apărute în colecția „Ethnos”: Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, *Portul popular din Moldova. Tipologie și corpus de documente* (Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2023, 608 p.) și Petru Caraman, *Literatură populară*, ediție, introducere, note, corpus de texte, indici și bibliografie de Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, (Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2024, 744 p.).

Despre volumul *Portul popular din Moldova. Tipologie și corpus de documente*, Iordan Datcu mărturisește că este o carte de cercetat „cu încântare, cucerit de diversitatea peisajelor vestimentare și de frumusețea purtătorilor diverselor articole ale portului popular din Moldova, adică din zonele Bacău, Botoșani, Galați, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui și Vrancea. În paginile 499–510 se reproduc câteva imagini ale portului popular din Republica Moldova și alte imagini din sate bucovinene din zona Cernăuțului” (p. 205). Având „câteva decenii în spate de cercetare a portului popular” (p. 204), autorii impunătoarei monografii sunt „preocupați să definească specificul portului popular din Moldova”, și nu se feresc să taxeze confuziile des întâlnite dintre ie și cămașa cu alțiță (p. 207). Apariția volumului monografic dedicat portului popular și a corpusului de documente care-l însoțește definește o practică de cercetare a Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei și de valorificare la nivel de excelență a patrimoniului tradițional românesc.

O altă apariție editorială a anului 2024, de o ținută științifică remarcabilă, prezentată în paginile anuarului muzeului ieșean de Livia Cotorcea, este cartea lui Petru Caraman, *Literatură populară*, un volum masiv de 744 de pagini, care conține 915 texte folclorice, despre care slavista observă că este „tipărit în condiții grafice și de tehnoredactare impecabile” (p. 197). Autoarea recenziei precizează că volumul este „versiunea reorganizată și substanțial îmbogățită, în redacția cunoscuților etnologi și folcloriști acad. Ion H. Ciubotaru și Silvia Ciubotaru, cu o inspirată, plină de interpretări originale și minuțios documentată Introducere semnată de Ion H. Ciubotaru, cu un aparat critic bogat și atent alcătuit (note, indice de refrene, indice de culegători, indice de subiecți chestionați, indice de localități, indice tematic, anexă)”, a cărții cu titlu omonim, publicate în 1982 tot de Ion H. Ciubotaru. Volumul încheie seria de opere complete Petru Caraman și încununează „efortul de o viață al învățăcelului care avea de împlinit o datorie sacră față de magistrul său” (p. 210). Despre valoarea intrinsecă a colecției lui Petru Caraman, Livia Cotorcea afirmă: „Citind colecția caramaniană din acest volum (văduvită, cum ne previne acad. Ion H. Ciubotaru, de o bună parte a ei de vicisitudinile istoriei) rămâi uimit de bogăția de forme pe care au putut-o lua un motiv sau altul ori un subiect sau altul, mai ales în cântecele, în baladele și în colindele atât de generos reprezentate în corpusul ei. Dar mai ales, te surprinde, pur și simplu lăsându-te fără grai, frumusețea și perfecțiunea compozițională și imagistică a unor cântece, balade sau colinde, șlefuite îndelung de interpreții lor sau izvodite, din capul locului, în deplina lor perfecțiune de un creator anonim genial” (p. 198).

Secțiunea mai cuprinde lucrările semnate de: Dimitrie-Ovidiu Boldur, „Urmărirea comportării în timp a două ansambluri etnografice băcăuane: ansamblul de instalații tehnice (Ciugheș – Palanca) și complexul de instalații tehnice hidraulice (cartier Boiștea – Dărmănești)” (pp. 169–178); Marin Constantin, „«Șezătoarea» etnografică de la Măneciu (județul Prahova) în context tradițional și contemporan” (pp. 179–194); Iordan Datcu, „Ioana Ruxandra Frunteletă și rubrica sa «Etno-log» din revista „Sud” (pp. 211–216); Iustinian David, „Împodobitul bradului de Crăciun: obicei împrumutat de la comunitățile de germani din România” (pp. 217–226) și „Obiceiuri de Sfântul Andrei la români

și germani” (pp. 227–240); Sorin Geacu, „Un grădinar-negustor de origine bulgară din secolul trecut din Drăgușeni (județul Galați)” (pp. 241–256).

Alte secțiuni ale periodicului Muzeului Etnografic al Moldovei sunt: „Muzeologie, Patrimoniu” (pp. 257–386), rubrică susținută de cercetătorii Anton Coșa, Letiția-Mirela Cristea, Ovidiu Foțșă, Valentina Onofriescu, Corina Rezneac, Ana-Maria Rață, Paula-Lorela Iancu, Daniel Șuvăială și Vlad Trandafirescu; „Aniversări” (pp. 387–422), în care se regăsesc două articole, unul dedicat de acad. Ion H. Ciubotaru etnologului Ion Taloș la aniversarea celor 90 de ani, altul, despre Muzeul Zemstvei Basarabiei ca subiect pentru cartea poștală rusă, semnat de Mihai Ursu, Constantin Gh. Ciobanu și Aureliu Ciobanu); *In memoriam* (pp. 423–472, rubrică în care sunt comemorați cercetătorii Aurelio Rigoli (Ion H. Ciubotaru), Ion Cuceu (Cosmina Timoce-Mocanu) și Ion Mării (Veronica Ana Vlasin); „Recenzii, prezentări, note bibliografice” (pp. 473–546); „Cronica” (pp. 547–582); „Abrevieri” (p. 583).

Recentul număr al Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași se distinge – prin valoarea și accesibilitatea conținutului editorial – ca o resursă esențială pentru etnologii, muzeografii și istoricii interesați de civilizația tradițională românească. Mai mult, prin deschiderea pentru publicarea contribuțiilor științifice relevante ale cercetătorilor din Republica Moldova, consolidează legăturile culturale și științifice între cercetătorii de pe ambele maluri ale Prutului.

Elena Pascaniuc